

İtme ve Çekme Faktörlerinin Etkisiyle Türkiye’de Bölgeler Arasında Gerçekleşen İç Göçler Üzerine Bir Değerlendirme

The Evaluation On Realized Internal Migration Between Regions In Turkey With The Effect Push And Pull Factors

Filiz ÖZBAY

Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Şanlıurfa/Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5599-9021>

Kübra GÖR

Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Şanlıurfa/Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0451-8654>

ÖZET

Göç, ekonomik, siyasal ve toplumsal nedenlerle bireylerin buldukları yeri bırakarak başka bir yerleşim yerine gitme durumudur. Göç, ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal yapıda önemli değişiklikler yarattığı için hem göç alan hem de göç veren bölgeler bakımından önemli bir etkiye sahiptir.

Türkiye’de iç göçlerin nedenlerinin incelendiği bu çalışmanın teorik temeli, itici ve çekici güçler yaklaşımı çerçevesinde belirlenmeye çalışılmıştır. İtici güçler arasında tarımsal toprak yetersizliği, tarımda makineleşme, düşük gelir ve işsizlik ve arazi olaylar yer alırken, çekici güçler arasında ise yüksek gelir ve istihdam fırsatı, ekonomik durum kentsel kamu hizmetleri ve kentteki akraba ve tanıdıklar yer almaktadır.

Türkiye’de İstatistik Bölge Sınıflandırılması Düzey 1’e göre bölgeler arasında gerçekleşen iç göçlerin nedenlerine itici ve çekici güçler yaklaşımıyla değerlendirilmiştir. Göçe neden olan ya da göçü teşvik eden faktörlerin göz önüne alınması dengeli bir iç göçün sağlanması konusunda daha gerçekçi politikaların yürütülmesine olanak sağlamaktadır. Buna göre Türkiye’de gerçekleşen iç göçlerin; kırsal alanlardan kentsel alanlara, gelişmemiş kentlerden, büyükşehirler doğru olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Göç, İç Göç, İtme ve Çekme Teorisi

ABSTRACT

Migration is the situation of individuals leaving their place of residence for economic, political and social reasons and moving to another settlement. Migration has a significant impact on both the receiving and emigrating regions, as it creates significant changes in the economic, political, cultural and social structure.

The Theoretical basis of this study, which examined the causes of internal migration in Turkey, repulsive and attractive forces have attempted to identify framework approach. Among the driving forces are agricultural land shortage, mechanization in agriculture, low income and unemployment and incidental events, while attractive forces include high income and employment opportunity, economic situation urban public services and relatives and acquaintances in the city.

In Turkey Statistical Area Classification Level 1 cause of internal migration between regions according to one repulsive and attractive forces are evaluated by the approach. Considering the factors that cause or encourage migration enables more realistic policies to be implemented to ensure a balanced internal migration. Accordingly, the internal

migration that took place in Turkey; It has been observed that it is from rural areas to urban areas, from undeveloped cities to metropolitan areas.

Keywords: Migration, Internal Migration, Push and Pull Theory

1. GİRİŞ

Ekonomik, toplumsal ve siyasal sebep ve sonuçları olan göç ve iç göç olgusu genel olarak bütün toplumlarda görülmektedir. Göç; insanların daha iyi bir yaşam sürmek amacıyla buldukları yeri sürekli veya geçici olarak değiştirme durumudur.

İç göç; ülke sınırları içerisinde, nüfusun yer değiştirme durumudur. Türkiye’de iller ve bölgeler arasında görülen sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları, nüfus hareketlerine neden olmakta ve bunun sonucunda ise iç göç ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda görüldüğü gibi Türkiye’de de, ekonomik ve toplumsal yönden en etkili boyutlara ulaşan göç hareketlerinden birisi kırdan kentlere yönelen göçlerdir. Bu göçler sonucunda kırsal nüfus oranı sürekli azalırken, kentsel nüfus oranı ise sürekli artmaktadır

Türkiye’deki göç hareketlerini etkileyen unsurlar itici ve çekici güçler yaklaşımı ile ele alınmıştır. Bu bağlamda, mevcut bölgede iticiliğe ve göç edilecek bölgede ise çekiciliğe neden olan faktörler üzerinde durulmuştur. Düşük gelir, yüksek işsizlik, düşük yaşam standartları, ekonomik fırsat eksikliği ve doğal afetler itici faktörler arasında sayılırken, yüksek reel ücretler, işgücü talebi, iyi ekonomik fırsatlar ve politik özgürlükler çekici faktörler arasında sayılabilir.

Çalışmada Türkiye’de İstatistiki Bölge Sınıflandırılması Düzey 1’e göre bölgeler arasında iç göçe neden olan faktörler belirlenmiş ve iç göçlerin hangi yönde olduğu itici ve çekici güçler yaklaşımıyla değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’nin kır ve kent nüfus oranları, illerin gelişmişlik sıralaması ve bu illerin hangi bölgeye dahil olduğu, bölgelerin aldığı ve verdiği göç, net göç ve net göç hızları ele alınarak veriler dahilinde değerlendirilmiştir.

2. GÖÇ KAVRAMI

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski olan, günümüzde de devam eden bir olgudur. Ekonomik, sosyal, siyasal sebep ve sonuçları olan çok boyutlu bir nüfus hareketi olmasından dolayı farklı disiplinlerin ilgi alanına girmiş ve her bilim dalı kendi perspektifine göre farklı şekilde tanımlamıştır.

Türk dil kurumuna göre göç; “ekonomik, toplumsal, siyasi nedenlerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicreti muhaceret” anlamlarına gelir.

Everett S. Lee A Theory of Migration adlı makalesinde göçü, genel olarak kalıcı veya yarı kalıcı bir ikamet değişikliği olarak tanımlanmaktadır (Lee, 1969: 49).

Bir diğer göç tanımlaması Adıgüzel’e göre; toplumu oluşturan bireylerin ekonomik, sosyal, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirilmesidir (Adıgüzel, 2018: 3).

Göç belirli bir ikamet değişikliğini içeren, göçü tanımlayan bir bölgeden başka bir bölgeye ya da belirli bir asgari mesafenin taşınması hareketi olarak da tanımlanabilir (Greenwood, 1997: 650).

Göç, birey ve toplum üzerinde hemen hemen her alanda dolaylı veya doğrudan etkili olan ve süreklilik gösteren aktif bir süreçtir. Göç kavramı ile sadece nüfusun bir yerden başka bir yere hareketi olarak düşünülse de göç coğrafi bir yer değiştirmeden çok daha kapsamlı bir yapıya sahiptir. Sonuçları itibarıyla sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik bir çok öğeyi içinde barındırmaktadır.

3. İÇ GÖÇ

Ülkemizde 1950’li yıllarda başlayan iç göçler tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de güncelliğini koruyarak devam etmektedir. İç göç olgusu, ekonomik kalkınma, işgücü planlaması, kentleşme ve sosyal yapının değişiminde hayati bir öneme sahiptir.

Geçmişten günümüz iç göç için çeşitli tanımlar yapılmakla birlikte genel olarak iç göç, bir ülkenin sınırları içinde gerçekleşen nüfus hareketleri olarak tanımlanabilir (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016: 2).

Başka bir tanıma göre ise iç göç; nüfusu mekânsal olarak ya da farklı coğrafi bölgeler arasında yeniden dağıtarak meydana getirdiği değişikliklerdir. İç göçler genel olarak bir bölgeden başka bir bölgeye, şehirden şehire, şehirden köye ya da köyden şehire şeklinde gerçekleşmektedir. Ülke sınırları içinde gerçekleşen göç ile ülkenin toplam nüfusu değişmezken, bölgelerin, şehirlerin ve köylerin nüfus yoğunluğu değişmektedir (Elizaga, 1972: 121).

Göç temelde sanayi toplumunun bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal bölgelerden kentlere doğru iç göç hareketleri ilk kez sanayi devrimi sırasında büyük bir hareketlilik söz konusu olmuş ve bunun akabinde kırsal bölgelerden kentlere doğru göçler yaşanmıştır. Bunun bağlamda göç geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına doğru yönelen bir süreç özelliği taşımaktadır (Koyuncu, 2015: 50)

4. İTME VE ÇEKME TEORİSİ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bölgeler arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları olduğu bilinen bir gerçektir. Bölgeler arasındaki görülen gelişmişlik farklılıkları ise göçü etkilemektedir.

İtme ve çekme teorisi hem yaşanan yerde hem de göç edilecek yerde itici ve çekici faktörler üzerinde yoğunlaşmıştır. İtici faktörler göçe neden olurken göç almasını da engellemekte, çekici faktörler ise başka yerlerden göç çeker ve o bölgede yaşayanların göç etmesini engellemektedir. Bu çerçevede aşağıda göçe ait itici ve çekici faktörler ele alınmıştır.

4.1. İtici Faktörler

İtici faktörlerin başında; insanların geçimlerini sağlayacak olanakların sınırlı oluşu ya da insan yaşamını tehdit eden unsurlar gelmektedir. Bireylerin göç kararlarında etkili olan birçok itici faktör olmakla beraber genel olarak şu başlıklar altında toplanabilir (Çağlayan, 2006: 73).

Tarımsal Toprak Yetersizliği ve Makineleşme; Tarımsal bölge olan kırsal alanlarda başlıca geçim kaynağı, topraktır. Toprağın yetersiz oluşu ve dengesiz dağılımı, artan nüfus ile tarımdan sağlanan gelirin yetersiz kalması ve arazilerin yetersiz olmasının yanında bölünemeyecek kadar küçülmesi sonucu bireyler daha iyi bir yaşam sürmek ve geçim sıkıntısını gidermek amacıyla göç etmektedir (Çelik, 2006: 151).

Göçe neden olan diğer bir itici faktör ise tarımda makineleşmedir. Makineleşme iş gücü fazlalığı yaratarak işsiz kalan bireylerin göç etmesine neden olmaktadır. Fakat bu konuda çeşitli yazarlar farklı görüşler sunmuştur. Bazı yazarlar makineleşmenin etkisiyle insan gücüne olan ihtiyacı azalttığını ve bunun sonucu olarak göçü arttırdığını, aksini savunan yazarlar ise kırdaki makine,

bakım-onarım ve şoförlük gibi yeni istihdam alanları yarattığından göçü engellediğini belirtmiştir (Çelik, 2006: 152).

Düşük gelir ve işsizlik; Gelir ve işsizlik göç kararının verilmesinde en önemli nedenlerin başında gelmektedir. Daha iyi bir yaşam sürmek amacıyla bireyler yaşadıkları yerleri terk ederek başka yerlere göç ederler. Özellikle işsiz olan bireylerin işsizlik sürecinden çıkabilmek ve iş bulabilmek amacıyla göç ettikleri görülmüştür. Ayrıca kırsal ve kent arasındaki gelir farklılığı ve refah artışıyla birlikte bireylerin ihtiyaçlarının artması ve aldığı gelirin yetersiz kalması sonucu bireyler istihdam imkanlarının ve gelir düzeyinin yüksek olduğu yerlere göç ederler (Başel, 2007: 523).

Arıza Olaylar; Göç olgusu zorunlu göç ve gönüllü göç olarak iki gruba ayrılmaktadır. Gönüllü göçler göç eden bireylerin istekleri doğrultusunda gerçekleşirken, zorunlu göçler ise göç eden bireylerin istekleri dışında gerçekleşmektedir. Zorunlu göçlere deprem, sel, kan davası terör ve yangın örnek gösterilebilir. Bir bölgede yaşanan arıza olaylar yaşanan bölgenin çekiliğini azaltarak iticiliğini artırmaktadır (Çelik, 2005: 176).

4.2. Çekici Faktörler

Burada göç alan mekânlarda çekiciliğe neden olan faktörler üzerinde durulmuştur. Çekici faktörlerin başında daha iyi yaşam olanakları gelmekle beraber genel olarak şu başlıklar altında toplanabilir (Öztürk, 2006: 50):

Yüksek Gelir ve İstihdam Fırsatı; İşsiz durumda olan bireylerin işsizlik sürecinden çıkabilmek ve iş bulabilmek için çeşitli yollar aramaktadır. Bu yollardan biri de çeşitli ekonomik fırsatların ve iş bulma ümidinin yüksek olduğu yerlere göç etmektir (Çelik ve Arslan, 2018: 68). Göç kararını etkileyen en önemli faktörlerden bir diğeri ise bireyler arasında görülen gelir farklılığıdır. Gelir düzeyi yüksek olan bireyler göç etmeyi tercih etmezken, gelir düzeyi yetersiz olan bireyler ise göçü tercih etmektedirler. Bu şekildeki göçler genel olarak kırsal bölgelerden çeşitli sosyoekonomik fırsatların olduğu kentsel bölgelere doğru olmaktadır.

Ekonomik durum; bölgelerin ekonomik durumu çekici etkenlerle doğrudan ilişkilidir. Bölgenin gayri safi milli hasıladan aldığı pay, yarattığı istihdam imkanları, bölgedeki hizmet ve sanayi sektörünün gelişmişlik seviyesi gibi unsurlar göçün çekiciliği ile yakından ilgilidir. Bu anlamda bölgeler arasında görülen ekonomik gelişmeler diğer bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru göç hareketlerini başlatır. (Evlimoğlu ve İnak, 2017: 543.). Aksi durumda ise bir bölgede yaşanan olumsuz ekonomik bir durum o bölgenin göç almasını engelleyecektir.

Kentsel Kamu Hizmetleri; Göç kararı verilirken ekonomik unsurların yanı sıra ekonomik dışı yani refah düzeyini arttırıcı unsurlar da göz önüne alınmaktadır. Bu unsurlar eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler, alt yapı yatırımları ve temiz çevre olarak gösterilebilir (Çelik, 2005: 177). Çünkü daha iyi eğitim, sağlık ve sosyo kültürel hizmetler bölgenin çekiciliğini arttırarak göç almasını sağlamaktadır.

Kentteki akraba ve tanıdıklar; kentteki akraba ve tanıdıklar göç edilecek yerin belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Çünkü akraba ve tanıdıklar, göç edecek bireylere kent hakkında bilgi vererek mekansal ve toplumsal aidiyet ve kimlik oluşturmada yardımcı olarak uyum sürecini hızlandırır. (Turut ve Özgür, 2018: 157),

5. İTİCİ VE ÇEKİCİ FAKTÖRLERİN ETKİSİYLE TÜRKİYE'DE BÖLGELER ARASINDA GERÇEKLEŞEN İÇ GÖÇLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın amacı Türkiye'de İstatistikî Bölge Sınıflandırılması Düzey 1'e göre bölgeler arasında gerçekleşen iç göçlerin itici ve çekici güçler yaklaşımıyla değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu amaç çerçevesinde Türkiye'nin kırsal ve kent nüfusu, illerin gelişmişlik sıralaması ve bu illerin hangi bölgeye dahil olduğu, bölgelerin aldığı ve verdiği göç, net göç ve net göç hızları ele alınarak veriler dahilinde değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Türkiye’de 2008-2019 Dönemi Kır-Kent Nüfusu

Yıllar	Toplam Nüfus	Kentsel Nüfus	Kırsal Nüfus	Kentsel Nüfus Oranı	Kırsal Nüfus Oranı
2008	71 517 100	53 611 723	17 905 377	75,0	25,0
2009	72 561 312	54 807 219	17 754 093	75,5	24,5
2010	73 722 988	56 222 356	17 500 632	76,3	23,7
2011	74 724 269	57 385 706	17 338 563	76,8	23,2
2012	75 627 384	58 448 431	17 178 953	77,3	22,7
2013	76 667 864	70 034 413	6 633 451	91,3	8,7
2014	77 695 904	71 286 182	6 409 722	91,8	8,2
2015	78 741 053	72 523 134	6 217 919	92,1	7,9
2016	79 814 871	73 671 748	6 143 123	92,3	7,7
2017	80 810 525	74 761 132	6 049 393	92,5	7,5
2018	82 003 882	75 666 497	6 337 385	92,3	7,7
2019	83 154 997	77 167 837	5 987 159	92,8	7,2

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/tr/>, Erişim Tarihi: 22.10.2020.

Türkiye’de iç göç hareketlerinin somut bir şekilde belirlenmesi için yıllar itibariyle kır ve kent nüfusunun ele alınmasında fayda görülmektedir.

Türkiye’deki kırdan kente doğru gerçekleşen göçün nedeni kentlerin çekici gücü, kırsal alanların itici gücü olmasıdır. Tarımda verimin düşük olması, kırsal alandaki hızlı nüfus artışı, tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi, tarımsal gelirin yetersizliği, bölgesel gelişmişlik farkları, terör, güvenlik, kan davası, kırsal alandaki yetersiz istihdam ve tarımda makineleşme gibi itici nedenler kırdan kente göç sürecini hızlandırmıştır (Kurt, 2006: 150). Özellikle sanayileşmenin etkisiyle tarımda makineleşme süreci, insan gücü ihtiyacını azaltmış kırsalda işsiz kalan nüfus kente doğru yola çıkmıştır.

Ülkenin doğusu ile batısı arasındaki sosyo- ekonomik gelişmişlik farkı, iletici güçler olarak adlandırılan, ulaşım ve haberleşme alanındaki gelişmeler, sanayi yatırımlarının çoğunlukla büyük kentlerde konuşlandırılması ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan istihdam fırsatları gibi çekici faktörler bireylerin kırsal alandan kentsel alana olan göçü arttırmıştır (Özdemir, 2012: 4).

Kırdan kente olan göçlerin başlangıç noktası 1950 yıllara dayanmakla birlikte tablo 1' de görüldüğü gibi 2008 yılları sonrasında zirveye ulaştığı görülmektedir. 2019 yılı itibariyle kentsel nüfus oranı % 92,8 iken, kırsal nüfus oranının % 7,2 olduğu görülmektedir. Bu artış kentsel alanların kendi iç dinamikleriyle ele alınamayacak kadar fazla olması nedeniyle, bu noktadan kırsal alandan kopan nüfusun kentsel alanlara yöneldiği sonucuna varılabilir.

Tablo 2: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi

Birinci Kademe Gelişmiş İller	İkinci Kademe Gelişmiş İller	Üçüncü Kademe Gelişmiş İller	Dördüncü Kademe Gelişmiş İller	Beşinci Kademe Gelişmiş İller	Altıncı Kademe Gelişmiş İller
1. İstanbul	10. Denizli	25. Mersin	38. Amasya	52. Sinop	66. Adıyaman
2. Ankara	11. Sakarya	26. Trabzon	39. Hatay	53. Giresun	67. Ardahan
3. İzmir	12. Yalova	27. Adana	40. Nevşehir	54. Osmaniye	68. Diyarbakır
4. Kocaeli	13. Bolu	28. Zonguldak	41. Afyon	55. Çankırı	69. Kars
5. Antalya	14. Konya	29. Uşak	42. Elazığ	56. Tokat	70. Iğdır
6. Bursa	15. Aydın	30. Gaziantep	43. Kırşehir	57. Niğde	71. Bingöl
7. Eskişehir	16. Isparta	31. Samsun	44. Malatya	58. Kahramanmaraş	72. Batman
8. Muğla	17. Kayseri	32. Burdur	45. Sivas	59. Tunceli	73. Şanlıurfa
9. Tekirdağ	18. Kırklareli	33. Kırıkkale	46. Bartın	60. Ordu	74. Mardin
	19. Bilecik	34. Düzce	47. Erzincan	61. Erzurum	75. Siirt
	20. Çanakkale	35. Karaman	48. Kastamonu	62. Kilis	76. Bitlis
	21. Edirne	36. Rize	49. Artvin	63. Yozgat	77. Van
	22. Karabük	37. Kütahya	50. Çorum	64. Gümüşhane	78. Hakkari
	23. Manisa		51. Aksaray	65. Bayburt	79. Muş
	24. Balıkesir				80. Ağrı
					81. Şırnak

Kaynak: Acar, S., Meydan, M.C., Kazancık, L.B. ve Işık, M. (2019). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, Ankara: Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını.

Tablo 2’de Türkiye’de yapılan, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi çalışması ile demografi, istihdam, eğitim, sağlık, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali, erişilebilirlik ve yaşam kalitesi başlıklarında 52 değişken ile sonuçlandırılarak illerin göreceli sıralamaları ve kademeleri belirlenmiştir.

Kalkınma ve gelişme hamlelerinin belirli illerde ya da bölgelerde başlanması ve zaman içinde yoğunlaşmasından dolayı ortaya çıkan bölgeler ve iller arası gelişmişlik farklılıkları tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de görülmektedir (Yakar ve Saraçlı, 2010: 47).

Türkiye’de iller arasında görülen sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları nüfus hareketleri bakımından önem arz etmektedir. Çünkü bu nüfus hareketleri, ülke içinde gerçekleşen iç göçlere yön vererek nüfusun mekânda dağılımını yeniden belirlemektedir.

Türkiye’de iller arasında görülen gelişmişlik farklılıkları ile göç arasındaki ilişkiyi belirlemek için sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi kullanılmıştır. İller arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi ile illerin aldığı ve verdiği göç arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi bireylerin yaşam düzeyini etkileyerek gelişmemiş illerin göç vermesine neden olarak göç almasını engellemekte, gelişmiş illerin ise göç almasını sağlayarak göç vermesine engel olmaktadır.

Tablo 2’de illerin gelişmişlik endeksi 6 kademeye ayrılmıştır. İllerin gelişmişlik endeksine bakıldığında İstanbul, Ankara ve İzmir Türkiye’nin ilk ve en önemli çekim merkezleri iken, altıncı kademede yer alan illerin ise Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yer alan gelişmemiş iller oluşturmaktadır. Ayrıca Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin ilk 29’uncu sırada hiçbir ili yer almamaktadır.

Tablo 3: Gelişmişlik Sıralamasına Göre İllerin Bölgesel Dağılımı

	Birinci Kademe Gelişmiş İller	İkinci Kademe Gelişmiş İller	Üçüncü Kademe Gelişmiş İller	Dördüncü Kademe Gelişmiş İller	Beşinci Kademe Gelişmiş İller	Altıncı Kademe Gelişmiş İller
İstanbul-TR1	1					
Batı Marmara-TR2	1	4				
Ege-TR3	2	3	2	1		
Doğu Marmara-TR4	3	4	1			
Batı Anadolu-TR5	1	1	1			
Akdeniz-TR6	1	1	3	1	2	
Ortadoğu Anadolu-TRB		1	1		1	
Batı Karadeniz-TR8		1	2	4	3	
Doğu Karadeniz-TR9			2	1	3	
Kuzeydoğu Anadolu-TRA				1	2	4
Orta Anadolu-TR7				6	2	5
Güneydoğu Anadolu-TRC			1		1	7

Kaynak: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'nin verilerinden hareketle tarafımızca derlenmiştir.

Türkiye'de bölgeler arasında ekonomik, sosyo-kültürel ve yaşam standardı bakımından farklılıklar görülmektedir. Özellikle doğu ve batı bölgeleri arasında görülen farklılıklar daha fazladır. Bu bölgesel farklılıklar göç yönünü belirleyen en önemli faktörü oluşturmaktadır.

Tablo 3'de gelişmişlik sıralamasına göre illerin hangi bölge içinde yer aldığı gösterilmiştir. İstanbul hem ülkenin hem de Doğu ve Batı Marmara'nın merkezi konumundadır. Doğu ve Batı Marmara bölgesinde yer alan illerin çoğunluğu birinci ve ikinci kademe gelişmiş iller arasında yer aldığı görülmektedir. Çünkü bu grupta yer alan iller İstanbul metropolünün ardbölgesinde bulunmalarından dolayı gelişim süreci hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir.

Buna göre birinci kademe gelişmiş olan ilk dokuz ilden 5'i Marmara, 2 ili Ege, 1 ili Batı Anadolu ve diğer 1 ili Akdeniz bölgesinin içinde yer aldığı görülmektedir. Altıncı kademeyi oluşturan gelişmemiş iller ise 4'ü Kuzeydoğu Anadolu ve 5 ili Orta Anadolu bölgesinde yer almaktadır.

Tablo 2 ve tablo 3'den de anlaşıldığı gibi Türkiye'nin en gelişmiş ilk üç alt bölesi İstanbul, Batı Marmara ve Ege Bölgesi iken gelişmişlik düzeyi en düşük olan illerin yer aldığı son üç alt bölgesi ise Orta Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgesidir.

Tablo 4: Bölgelerin Aldığı, Verdiği ve Net Göç Bilgileri (2008-2019 Genel Toplam)

	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç
İstanbul-TR1	5 038 484	4 753 531	284 953
Batı Marmara-TR2	1 478 520	1 063 897	414 623
Ege-TR3	2 596 409	2 256 263	340 146
Doğu Marmara-TR4	2 747 159	2 102 979	644 180
Batı Anadolu-TR5	2 702 110	2 164 921	537 189
Akdeniz-TR6	2 727 851	2 435 284	292 567
Ortadoğu Anadolu-TRB	1 356 457	1 579 048	-222 591
Batı Karadeniz-TR8	1 951 001	2 145 853	-194 852
Doğu Karadeniz-TR9	1 326 957	1 358 662	-31 705
Kuzeydoğu Anadolu-TRA	892 936	1 327 778	-434 842
Orta Anadolu-TR7	1 255 133	1 695 973	-440 840
Güneydoğu Anadolu-TRC	1 785 442	2 380 750	-595 305

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/>, göç verilerinden hareketle tarafımızca derlenmiştir.

Türkiye'de gerçekleşen iç göçler, genel olarak ekonomik ve sosyo-kültürel bakımından gelişmiş bölgelere doğru olmaktadır. Tablo 4'de de görüldüğü üzere İstanbul bölgesi 5 038 484 kişi ile en

fazla göç alan bölge konumundadır. En fazla göç veren bölge ise 4 753 531 kişi ile yine İstanbul olmuştur. Bu durum İstanbul'da hem itici hem de çekici faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. İstanbul'daki hayat pahalılığı, geçim koşulları, iş bulamama ve hayal kırıklığı gibi itici faktörlerin etkisiyle tersine göç sürecinin yaşandığı söylenebilir.

Alınan ve verilen göç arasındaki farkı ifade eden net göç rakamlarına bakıldığında ise en fazla net göç alan bölgeler Doğu ve Batı Marmara ile Batı Anadolu'dur. En fazla net göç veren yani net göçü negatif seyrettiği bölgeler ise Güneydoğu, Orta Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu'dur. Bu durum göç olgusunun çekici güçleri arasında yer alan ekonomik ve gelişmişlik faktörlerine bağlı olduğunu destekleyen en önemli unsur oluşturmaktadır.

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları göç yönünün en önemli belirleyicilerini oluşturmaktadır. Tablo 4'den de anlaşılacağı üzere göç yönü genelde doğudan batıya doğru olmaktadır. Özellikle sanayinin gelişmiş, istihdam olanaklarının fazla olduğu bölgelere doğru yoğun göç hareketleri yaşanmıştır.

2008-2019 yılları arasında İstanbul, Doğu ve Batı Marmara, Ege, Batı Anadolu, Akdeniz bölgeleri göç alırken, Ortadoğu Anadolu, Doğu ve Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ise göç vermektedir. Yani gelişmiş bölgelerin net göç rakamları pozitif iken, az gelişmiş bölgelerin ise negatif çıkmaktadır.

İç göçlerin yoğunlaştığı ana çekim bölgelerinin zamanla doygunluğa ulaşmalarından dolayı bu merkez bölgelerin çevresindeki göç alma kapasitesine sahip diğer bölgelere yöneldiği gözlemlenmiştir.

Tablo 5: Bölgelerin Net Göç Hızı Bilgileri

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
İstanbul TR1	2,1	3,1	7,8	9,0	2,2	4,7	1,0	3,5	-4,8	-0,4	-13,9	7,8
Batı Marmara-TR2	9,7	4,0	4,6	5,0	7,7	5,9	14,0	6,1	10,9	10,1	11,4	3,7
Ege-TR3	3,7	1,7	0,1	0,1	2,6	1,6	4,6	3,2	4,2	4,2	4,6	3,1
Doğu Marmara-TR4	12,6	6,4	5,5	6,2	5,3	6,6	7,7	9,7	10,2	10,1	2,5	6,1
Batı Anadolu-TR5	3,0	4,6	5,6	7,0	3,6	3,8	5,2	6,6	2,4	3,4	-4,7	6,4
Akdeniz-TR6	2,2	0,5	0,6	-1,2	-1,1	-0,7	0,3	0,0	0,0	-0,9	-0,4	0,3
Ortadoğu Anadolu-TRB	-9,0	-5,0	-9,0	-8,8	-4,1	-4,8	-6,6	-6,5	-0,1	-3,1	8,1	-8,5
Batı Karadeniz-	-4,4	-2,4	-11,2	-8,8	-3,2	-5,7	-7,7	-4,4	1,4	-2,0	14,9	-9,8

TR8												
Doğu Karadeniz-TR9	-2,2	0,6	-9,0	-9,9	7,3	-3,6	-1,8	-5,9	15,0	-12,6	30,5	-21,1
Kuzeydoğu Anadolu-TRA	-26,1	-14,7	-13,6	-12,5	-15,3	-19,2	-19,3	-21,0	-11,9	-21,1	-4,8	-16,0
Orta Anadolu-TR7	-10,9	-9,1	-9,1	-16,5	-7,2	-7,1	-12,2	-12,6	-13,1	-9,0	1,0	-10,6
Güneydoğu Anadolu-TRC	-7,6	-7,1	-3,8	-4,1	-7,6	-5,7	-6,1	-8,4	-8,7	-3,7	-3,7	-6,2

Kaynak: <https://www.tuik.gov.tr/tr/> Erişim Tarihi: 25.10.2020

Net göç hızı; alınan göç ile verilen göç arasındaki farkın toplam nüfusa oranı olarak tanımlanabilir (Çatalbaş ve Yarar, 2015: 100).

Tablo 5’de bölgelerin net göç hızları değerlendirildiğinde bölgelerin kendi içinde yıllar itibariyle istikrarlı bir gidiş sergilememiş, yani net göç hızlarında belirli dalgalanmalar olduğu gözlemlenmiştir. Batı Anadolu, Doğu ve Batı Marmara bölgeleri net göç hızı bakımından en yüksek olduğu bölgelerdir. Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ise net göç hızı bakımından en yüksek oranda negatif seyrettiği bölgelerdir.

İstanbul net göç hızı bakımından son yıllarda yavaşladığı hatta negatif çıktığı görülmektedir. Bunun nedeni ise İstanbul’un çekici faktörlerin yanı sıra itici göçlerin ön plana çıktığı söylenebilir. Ancak sanayi ve ticari faaliyetlerin İstanbul’da yoğunlaşması sonucu, İstanbul’a yapılan faaliyetler tüm bölgeye yayılmış Doğu ve Batı Marmara bölgeleri hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Böylece Marmara bölgesi Türkiye’nin en önemli çekim merkezi olmuştur.

Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri yıllar itibariyle sürekli negatif seyrettiği görülmektedir. Bunun nedeni ise bölgenin sosyo-ekonomik açıdan gelişmemiş ve itici faktörlerden sayılan terör olaylarının artmasına bağlanabilir.

6. SONUÇ

Türkiye’de bölgeler arasında görülen sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları nüfus hareketleri açısından önemlidir. Çünkü bu nüfus hareketleri, iç göçlere yön vererek nüfusun mekanda yeniden dağılımını sağlamaktadır.

Türkiye’de göç hareketlerini belirleyen faktörler itici ve çekici güçler yaklaşımıyla değerlendirilmiştir. Bu yaklaşıma göre itici güçler arasında tarımda makineleşme, işsizlik ve düşük gelir yer alırken, çekici faktörler arasında ise yüksek gelir, istihdam, eğitim ve sağlık olanakları yer almaktadır. Genel olarak Türkiye’de itici faktörler ülkenin soyo-ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerinde bulunurken, çekici faktörler ise gelişmiş bölgelerde bulunmaktadır. Bu nedenle gerçekleşen göç hareketleri genel olarak istihdam olanaklarının yüksek ve ekonomik açıdan gelişmiş bölgelere doğru olduğu gözlemlenmiştir.

Türkiye’de gerçekleşen göç olgusu; ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kalkınmış batı bölgelere doğru olmaktadır. Özellikle sanayinin gelişmiş, istihdam olanaklarının fazla olduğu bölgelere doğru yoğun göç hareketleri yaşanmıştır. 2008-2019 yılları arasında İstanbul, Doğu ve Batı Marmara,

Ege, Batı Anadolu, Akdeniz bölgeleri göç alırken, Ortadoğu Anadolu, Doğu ve Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ise göç vermektedir. Fakat son yıllarda İstanbul'un net göç hızı yavaşlamış hatta negatif seyrettiği görülmüştür. Bunun nedeni İstanbul'da çekici faktörlerin yanında itici faktörlerinde etkili olmasıdır. İstanbul'daki hayat pahalılığı, geçim koşulları, iş bulamama ve hayal kırıklığı gibi itici faktörlerin etkisiyle tersine göç sürecinin yaşandığı söylenebilir. Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ise yıllar itibarıyla sürekli negatif seyrettiği görülmektedir. Bunun nedeni ise bölgenin sosyo-ekonomik açıdan gelişmemiş ve itici faktörlerden sayılan terör olaylarının artmasına bağlanabilir.

Türkiye'de bölgeler arasında gerçekleşen göçleri tamamen durdurmak mümkün olmasa da azaltılması konusunda çözüm önerilerinde bulunmak mümkündür. Bu çözüm önerileri ise şunlardır:

- ✓ İşsizlik sorununun minimum seviyeye düşürülmesi,
- ✓ Göç veren bölgelerde yatırım olanaklarının artırılması
- ✓ Eğitim, sağlık ve altyapı hizmetlerinin kırsal bölgelerde artırılması
- ✓ Tarımsal faaliyetlerin desteklenmesi ve tarıma dayalı sanayi kollarının geliştirilmesi
- ✓ Kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması
- ✓ Bölgeler arasında görülen eşitsizliklerin giderilerek bölgelerin dengeli kalkındırılması

KAYNAKÇA

Acar, S.; Meydan, M.C.; Kazancık, L.B. & Işık, M. (2019). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

Adıgüzel, Y. (2018). Göç Sosyolojisi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Bahar, O. & Bingöl, K.F. (2010). "Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2): 43-61.

Başel, S. (2007). "Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 53: 515-542.

Çağlayan, S. (2006). "Göç Kurumları, Göç ve Göçmen İlişkisi", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, 68-91.

Çelik, F. (2006). "İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı", KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18 (31): 1-13.

Çelik, F. (2005). "İç Göçler: Torik Bir Analiz", Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4 (2): 167-184.

Çelik, R. & Arslan, I. (2018). "Göç ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Uygulama", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 74: 65-75.

Ela Özcan, D. (2016). "Çağdaş Göç Teoriler Üzerine Bir Değerlendirme", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (4): 183-215.

Greenwood, J.M. (1997). "Internal Migration In Developed Countries", Handbook Of Population And Family Economics.

Juan C. E. (1972). "Internal Migration: An Overview", International Migration Review, 6(2): 121-146, <https://www.jstor.org/kararlı/3002132>.

Koyuncu, A. (2017). Kentleşme ve Göç. Hikmet Evi Yayınları, İstanbul.

- Kurt, H. (2006). “Göç Eğilimleri ve Olası Etkileri”. Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(1): 135-159.
- Lee, E. S. (1966). “A Theory Of Migration”, Demography, 3(1): 47-57.
- Özdemir, H. (2012). “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, Akademik Bakış Dergisi, 30: 1-18.
- Öztürk, M. (2006). “Türkiye’de İç Göçlerin Türkiye’deki İç göçlerin sosyal politika açısından İncelenmesi: İstanbul Semt Pazarcıları Örneği”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sayın, Y.; Usanmaz, A. & Aslangiri, F. (2016). “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18 (31): 1-13.
- Turut, H. & Özgür E. M. (2018). “Bir Kente Göçün Hikâyesi: Süreçler, Bütünleşme ve Aidiyet”, Coğrafi Bilimler Dergisi, 16 (1): 153-180.
- Yakar, M. & Saraçlı, S. (2010). “Türkiye’de İller Arası Net Göç İle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Arasındaki İlişkilerin Analizi”, E-Journal Of New World Sciences Academy Nature Sciences, 5(2): 46-59.
- Yarar, Ö.& Çatalbaş, G.K. (2015). “Türkiye’deki Bölgeler Arası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi”, Alphanumeric Journal, 3 (1): 100-117
- <https://www.tuik.gov.tr/tr/>.